

ЕТИКА ИТАКЕ

(Марија Дејановић: *Доброћа раздваја дан и ноћ*, Sandorf, Загреб, 2021)

Наслов овог текста могао би бити другачији. Њиме би се, на пример, у поезији Марије Дејановић, песникиње и, онедавно, ауторке једне драме, рођене 1992. године у Приједору, која је одрасла у Сиску и Загребу, а тренутно живи у Лариси (Грчка), могло привилеговати управо ово конкретно искуство присилних и вољних миграција на турском балканском поднебљу. Њена трећа збирка поезије, која је уследила након изузетно продорних, особито у Хрватској, али и у околним државама одлично прихваћених и награђених збирки *Етика круха и коња* (2018) и *Средишњи јод* (2018), на тај би се начин могла сврстати у корпус тзв. мигрантске књижевности. Исто тако, алтернативни наслов текста који нуди критичко-интерпретативни осврт на поезију Марије Дејановић, с посебним фокусом на тек објављену збирку, могао би у први план истаћи (еко)феминистичку свест којом та поезија обилује, њене пацифистичке и постколонијане потенцијале, или пак неки други вид субверзивности и ангажмана. Ниједно од тих решења не би било сасвим неадекватно. Па ипак, свако од њих би потенцијалне читаоце могло да одбије својим редукционистичким импулсом *већ виђеној*. И, мада су и формулације које теже апстрактном и те како очекиване и отрцане – а такве су првенствено постале захваљујући олаком и недовољно храбром и искреном посезању за њима од стране критичара и уредника – као и увек када је реч о писању о успешним књижевним делима, такве формулације ипак се чине смисленијим. У квалитетној књижевности, оној која поседује потенцијал трајности, ипак јесте важније *како* него *о чему* се пише. Уколико није могуће убедљиво и подробно одговорити афирмативно на прво питање, образложити утемељеност и природу поступка који је у дијалектичкој спрези са семантичким тежњама (дакле, не накалемљен на њих, већ отворен према њима колико и према сопственој слободи), друго напросто постаје излишно.

Са своје стране, Марија Дејановић одабиром наслова *Доброћа раздваја дан и ноћ*, чијом се формулаичном мекоћом претендује на одмак од херметичности и комуникативност са ширим читалачким кругом, наговештава снажан поетички заокрет до којег долази у трећој збирци. Он је, између осталог, оличен у знатно разумејенијој композицији целине: премда поседује унутрашњу кохерентност, за разлику од претходне две, трећа збирка није и псеудороманескна (занимљиво је да су пак појединачне песме у њој неретко много самосталније, наративније од песама из претходних збирки, а некада чак и саме псеудороманескне, као у случају „Путовнице“). И у њој се открива озбиљна, талентована, образована, зрела и испрена ауторка, коју је критика од самог почетка, баш као и Монику Херцег, која је узгред уредница ове збирке, препознавала

као весника нових тенденција и новог раздобља у хрватској поезији.¹ Међутим, у складу с чињеницом да је махом настајала у доба пандемијске изолације, које је кореспондирало с ауторкиним сталним боравком у до тада непознатој држави и непознатом језику, ова збирка може се читати и као својеврсна тек издата песничка *Ћушовница* (и можда би ова реч била прикладнији наслов за њу), са страницама насумично облепљеним штамбиљима, жиговима и пропусницама, и чврсто утиснутим датумима долазака који су, као у песми „Кључ“, уједно и одласци, и обратно. Наравно, реч је о личном документу: *Ако некој занима у чему је разлика / између огласка и доласка: // разлика је у мени.*

Попут претходних, и *Доброћа*... се изграђује као текст о перманентној (ре)конструкцији и песоовском раслојавању идентитета јединственог женског лирског субјекта. Већ у уводном стиху – *Селидба нашеј оранизма дојодила се ѓреко ноћи* – ишчитава се неколико њених важних аспеката: привилеговани мотив и тема миграција, који су овде знатно присутнији него у ранијем опусу Марије Дејановић и који у тај опус уносе нове и надограђују постојеће видове и димензије (дис)лоцираности и (не)припадања, уз препознатљиву урођеност у органицизам: „наш организам“ се, између осталог, на нивоу целине, и асоцијативно и знатно експлицитније него до сада, везује за проблем (односа) људског и животињског, за друштвене колективе, за ужу породичну матрилинеарност и интимни еротски однос, али и за проблем језичког кодирања и (дословног) *ѓревођења* искуства. Одатле произлазе неки од упечатљивијих микропотеза у збирци, чија се неизбршеност, саобразна новини и експерименталности, осећа на фону беспрекорне флуидности и зрелости песама које се пресудније ослањају на оне из збирке *Еџика круха и коња* (иначе, реч је о збирци коју би вредело и требало компаративно читати с поезијом Васка Попе, уз уважавање феминистичке перспективе) и *Средишњи јог*. Овим потоњим, примера ради, припадају песме „Aubade“ и „Вјеђе далековидних“. С друге пак стране стоји аутобиографски интонирана „Путовница“, која садржи следеће стихове: *Прве су ми ријечи биле ѿа-ѿо / изјворене исђред ѿањура ѓраха / било је ѿо ѿиѿање шћо је ѿо // Тој јујра није било никоја / ѿко би се у ѿим ријечима ѓронашао / ѿко би желио лајаѿи да ми је ѓрва ријеч била ѿаѿа.*

Њихова ефектност не исцрпљује се у њима самима већ се, што је чест случај и један од значајнијих квалитета у песничком опусу Марије Дејановић, додатно осветљава и усложњава у дијалогу с другим деловима целине. Тако се врло суптилно отвара питање одсуства оца, које ће један од одговора добити и у стиховима из песме „А онда сам се пробудила да погледам јеси ли жив“ чији се субјект обраћа вољеном мушкарцу (понављања, употреба мотива и експликације на нивоу збирке наводе на идеју да је реч о јединственој особи, оној која заправо и јесте разлог селидбе из Хрватске у Грчку): *сањала сам да је бој дошао ѿо ѿебе / изјлегао је као ѿвој оѿац / рекао си му само не ѿи // оѿишао је и враѿио се с врајом / врај је изјлегао као мој оѿац / не још и ѿи, не још, рекао си // ниѿко од нас овђе у вас не вјерује.*

¹ Иако ниједна њена збирка још није објављена у другим државама (што је, с обзиром на политику објављивања књига из тзв. региона, недовољно јасно и оправдано), поезија Марије Дејановић чита се и одлично прихвата и ван граница Хрватске. Стога је основано претпоставити да се и њен утицај може ширити и испољавати тамо где је најприсутнија, а то је, између осталог, и у Србији.

У исто време, на готово неприметан начин, почетно питање *ша-шо* преображава се у питање *шио је шо* које иста лирска јунакиња поставља и оквиру саме песме „Путовница“, такође обраћајући се поменутом мушкарцу – претпоставља се, не на матерњем језику – чиме се сугерише двострукост/многострукост њеног „порекла“ односно рађања у говору, и то, с обзиром на остатак песме, у границама патријархалног, (по)ратног, капиталистичког, конзумеристичког контекста: *Кажем, шшо је шо / каже, tsipouro // Турисши мисле да ѿјјемо ouzo / али ouzo је смеће које ѿјју ѿурисши*.

Ови стихови, као и многи други, праћени су експликацијама, ауторским коментарима који управо и доприносе наративности и прецизности исказа, али који у исто време могу изазвати изненађење или нелагоду у хоризонту рецепције оних читалаца који су навикли на до сада препознатљив проседе Марије Дејановић. У њему су се посебно истицале језичке игре, и то оне снажно укорене у матерњем језику, мотивска референцијалност неодвојива од њих, као и својеврсна пословичност исказа, остварена само наизглед једноставним средствима. Њих има и у трећој књизи, али оне више не фигурирају као доминантно обележје. С тим у вези јесте и јасно уочљива (и, с обзиром на проиљивост ауторке, вероватно освешћена) тежња ка преводивости песничког израза (на друге језике). С једне стране, та тежња може бити последица стварне селидбе у другачији књижевни миље и потребе песникиње да се у њему удоми, чинећи своју уметност приступачнијом за нове читалачке кругове. У том случају, међутим, треба бити на опрезу и имати у виду да лакоћа површне језичке преводивости текста ни у ком случају не мора да кореспондира с његовим дубљим, креативним транспонованем у други језички систем, односно с његовим квалитетом. С друге стране, непосредност исказа и његово постепено одвајање од „матерњег“ контекста, у блиставим тренуцима, представљају спонтану интратекстуалну реакцију на исту ту селидбу која се одиграва *преко ноћи*, пратећи њен убрзани ритам, односно почетно неискуство, неудомљеност и подвојеност лирске јунакиње, чинећи од тих препрека њену *малу особну ѿобјегу* („На путу до трговине“).

Марија Дејановић, понекад упркос а понекад управо у складу с прозаизовањем и одаљавањем од заиграности у језику, успева да одржи висок ниво квалитета своје поезије, не одричући се притом снажне мелодичности и упечатљивих песничких слика, које су сада неретко уроњене у топли медитерански штимунг, прожете дубљом (благо еротизованом) атмосферичношћу, бојама мора, риба, поморанци и сунца. Њен се осамљени субјект огољеније конституише у својој непрестаној неухватљивости и потрази за сопственим идентитетом, сазревајући када је реч о односу према вољеном бићу, али не пристајући ипак на илузије апсолутног или вечног припадања: *Природа је једношћавна – / – ѿлазба се ѿјави у годиру шуйљих костиију / ѿишице и вјеиџра / и расиџши се // или ускрсне к сунцу у облику мјехура / из оиџворених усѿа рибе. // Не ѿосѿоји ѿрелазак из једној свијеиџа у друи / Не ѿосѿоји друи свијеиџ // Људи су дио ѿприроде коју ѿприроди ѿркоси / Кажемо: два су свијеиџа // закомѿилицрамо ѿлазбу и несѿајање („Љепше успаванке“), или: Љубав не може сѿасиѿи свијеиџ / љубав не може сѿасиѿи ни оне који воле („Чекање“).*

Исти тај субјект, међутим, тврди: *Сиѿурна сам да љубав раздѿаја домаѿеи ѿса од луѿиѿалице / као шшо доброиѿа раздѿаја дан и ноћ / и све сам увјеренија да нишиѿа вриједно*

сїомена / не раздваја човека од друїих живоїиња. За збирку насловљену према овим стиховима, чији хоризонт одише зрелом емпатијом и добротом налик оној Ирене Вркљан или Весне Парун, може се наслутити да раздваја једну до сада познату ауторку Марију Дејановић од оне која тек предстоји, меморишући флуидност, али и дубину њене песничке транзиције.